

УДК 72.012.3:727.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.38.1.10>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Гнатюк Лілія Романівна¹, Разумна Катерина Геннадіївна²

¹ кандидат архітектури, доцент,

доцент кафедри комп'ютерних технологій дизайну і графіки,
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, Україна,

e-mail: liliiia.hnatiuk@npp.kai.edu.ua, orcid: 0000-0001-5853-9429

² здобувачка вищої освіти, кафедра комп'ютерних технологій дизайну і графіки,

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, Україна,

e-mail: 8073273@stud.kai.edu.ua, orcid: 0009-0003-7066-3037

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання розвитку інтер'єрів навчальних закладів від найдавніших до найсучасніших. Проаналізовано особливості архітектурного та просторового оформлення шкіл різних епох. Досліджено зміни під впливом суспільних, культурних, кліматичних та педагогічних факторів починаючи від стародавніх едуб до сучасних шкіл.

Зазначено, що зміна організації простору відображає не лише розвиток архітектури та будівництва, а й еволюцію навчання, збільшення доступності навчання, зміни поглядів на дитину, освіту та роль школи в суспільстві.

Дослідження підкреслює важливість вивчення історії інтер'єру шкільних приміщень як основи для формування нових підходів до проектування освітнього середовища. Розуміння історичної еволюції дозволяє створювати простори, які не лише відповідають сучасним вимогам, а й сприяють розвитку особистості, формуванню цінностей та культурної тяглості.

Окремо розглянута еволюція українських шкільних будівель та процесу навчання, починаючи від Київської Русі та закінчуючи сучасними школами. Підкреслено, що зміни в інтер'єрі українських шкіл відображають еволюцію суспільних цінностей. Вивчення цих етапів має практичне значення для сучасних архітекторів і дизайнерів освітнього середовища, адже дозволяє враховувати історичний досвід, культурну спадщину та сучасні педагогічні потреби під час проектування шкіл майбутнього.

Мета. Проаналізувати еволюцію навчального процесу та проектування приміщень шкіл від найдавніших до найсучасніших. Дослідити український та закордонний досвід. Показати, як змінювалися функціональні та естетичні підходи до організації навчального середовища.

Методологія. Застосовано аналітичний та емпіричний методи.

Результати. Встановлено, як змінювалась школа та процес навчання від 3500 років до н.е. до сьогодення. На основі останніх наукових публікацій на тему історії педагогіки та інтер'єрів навчальних закладів виявлено еволюцію методів навчання.

Наукова новизна. Полягає у комплексному аналізі розвитку інтер'єрів українських шкіл у контексті історичних, культурних та соціальних змін. Здійснено спробу розглянути еволюцію шкільного простору не лише як архітектурне явище, а і як відображення педагогічних і суспільних ідеалів кожної епохи.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані під час проектування дизайну інтер'єрів навчальних закладів.

Ключові слова: школа, дизайн інтер'єру, простір, навчання, освіта, еволюція, розвиток.

ВСТУП

Освітній простір є одним із ключових факторів, що впливають на якість навчального процесу, мотивацію учнів і формування їхнього світогляду. Інтер'єр школи – це не просто архітектурна оболонка, а середовище, у якому відбувається соціалізація, розвиток креативності та особистісне зростання дитини. Відповідно, дослідження еволюції шкільних інтер'єрів має важливе значення як для історії архітектури, так і для сучасної педагогіки та дизайну освітнього простору.

Витоки шкільного середовища сягають глибокої давнини: від шумерських едуб і давньоєгипетських навчальних домів до грецьких гімнасій і римських шкіл риторики. В українському контексті розвиток шкільних інтер'єрів має свої особливості. Починаючи з часів Київської Русі, коли навчання відбувалося при монастирях, і аж до сучасних закладів Нової української школи архітектура та дизайн освітнього простору постійно змінювалися під впливом соціально-політичних умов, педагогічних реформ і культурних традицій.

Порівняння українського та зарубіжного досвіду дає змогу виявити спільні тенденції – прагнення до відкритості, природного освітлення, багатофункціональності простору, а також до створення комфортного середовища, яке підтримує індивідуальність учнів.

Таким чином, дослідження розвитку інтер'єрів шкіл в Україні та світі дозволяє зрозуміти закономірності формування освітнього середовища й виробити нові підходи до створення шкільних просторів майбутнього – гнучких, доступних і гуманно орієнтованих.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що організація освітнього простору є ключовою для ефективності навчання, комфорту учнів та розвитку їхніх соціальних і творчих навичок. Дослідження еволюції шкільних інтер'єрів в Україні та за кордоном дозволяє зрозуміти, як зміни в педагогіці, культурі та технологіях впливали на простір школи.

Актуальність зростає через реформування освіти, цифровізацію та впровадження принципів універсального дизайну, що забезпечують доступність і зручність для всіх учнів. Аналіз історичного та міжнародного досвіду дає змогу створювати сучасні, функціональні та гуманні освітні простори.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблематика історичного розвитку шкільного інтер'єру, педагогічної архітектури та освітнього простору в Україні й за кордоном ґрунтовно висвітлена у низці наукових і публіцистичних джерел.

У роботах О. В. Бардадим [2] та І. В. Зайченко [5] розглянуто історію становлення освітніх процесів і педагогічних засобів, зокрема технічних інновацій у навчанні. Ці джерела надають теоретичне підґрунтя для розуміння змін у структурі навчального простору від давніх часів до ХХ століття.

Праця Л. Р. Гнатюк та Ю. Є. Кучеренко [3] присвячена архітектурно-дизайнерським принципам створення сучасного шкільного простору. Це дослідження підкреслює важливість комплексного підходу до дизайну, де естетика слугує інструментом виховання та розвитку особистості.

У статті Л. Р. Гнатюк та Х. С. Шепелюк [4] зроблено висновок, що продуманий дизайн є не лише естетичною категорією, а й фактором збереження здоров'я дітей, запобігання перевтомі та підвищення навчальної ефективності.

Книга П. Попова [13] має виняткове значення для вивчення впливу винайдення друкарства на освіту, адже описує розвиток друкарської справи в Європі XV–XVI ст. Хоча видання 1925 року зараз є бібліографічною рідкістю, воно не має обмежень у використанні, проте може містити застарілу термінологію. Праця В. Левицького [8] дає ранню українську перспективу розвитку навчання й виховання, що дозволяє порівняти підходи до архітектурного облаштування навчальних приміщень у довоєнний період.

Сучасні джерела з платформи «Освіторія» [1; 16] та порталу «Всеосвіта» [6] описують новітні тенденції – створення підземних шкіл у Харкові в умовах війни, а також реформи «Нової української школи» (НУШ) – з акцентом на комфорт, безпеку й інклюзивність. Ці матеріали не є академічними, але відображають актуальні процеси трансформації навчального середовища.

Онлайн-джерело «Історія української культури» [10] містить розділ, присвячений розвитку освіти в Україні, де розглянуто становлення шкільних закладів від братських шкіл до сучасних навчальних інституцій.

Матеріал допомагає зрозуміти, як архітектурні та естетичні рішення відображали освітні ідеали певної епохи.

Наукове дослідження [7] – одне з небагатьох системних українських досліджень, присвячених саме дизайну інтер'єру закладів освіти, що простежує історичний розвиток шкільних інтер'єрів, починаючи з радянського періоду, і завершує сучасними підходами універсального дизайну.

Інші матеріали, такі як «Книгодрукування як одне з найважливіших досягнень людства» [14], «Освіта в Київській Русі» [9] та «Перші українські школи у світі» [11], доповнюють історичний контекст становлення освіти в Україні.

Джерело [12] описує витоки організації навчальних просторів у середньовічній Європі. Цей історичний матеріал демонструє, що еволюція дизайну шкільного середовища тісно пов'язана з розвитком педагогічних концепцій і суспільних цінностей.

Серед зарубіжних джерел важливе місце посідають аналітичні статті англомовного сегменту: «A History of School Design and Its Indoor Environmental Standards, 1900 to Today» [17], «The Evolution of School Design» [20] та «The interior design of secondary education institutions» [19]. Ці публікації розкривають еволюцію архітектури шкіл у США, Канаді й Західній Європі, особливо щодо освітлення, вентиляції, ергономіки й психологічного комфорту. «Characteristics of Ancient China Education» [18] ілюструє культурно-філософські основи давньокитайської освіти й просторової організації гурукулів та храмових шкіл. Узагальнення попередніх досліджень засвідчує, що сучасна школа розглядається як гнучкий, відкритий і безпечний простір, який враховує потреби всіх учасників освітнього процесу. Інклюзивність визначається базовим принципом організації середовища. Важливими тенденціями є інтеграція цифрових технологій у навчання, багатфункційність приміщень, використання природного освітлення та екологічних матеріалів. Формується уявлення про школу як соціокультурний центр громади. Водночас виявлено системні проблеми – нестачу фінансування, фрагментарність нормативної бази та недостатню підготовку кадрів до роботи в інклюзивних умовах.

МЕТА

Мета дослідження: 1. Проаналізувати еволюцію навчального процесу та проектування приміщень шкіл від найдавніших до найсучасніших. 2. Дослідити український та

закордонний досвід. 3. Показати, як змінювалися функціональні та естетичні підходи до організації навчального середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Перші школи у світі з'явилися ще задовго до нашої ери, приблизно 5500 років тому. Історія навчальних закладів розпочалася у Шумері, на території стародавньої Месопотамії, що нині належить південному Іраку. Саме там зародилося перше організоване навчання – школи писарів, які називалися едубами. Головним завданням таких шкіл був розвиток писемності, оскільки поява клинопису створила потребу у підготовлених людях, здатних вести записи для храмів, царських канцелярій і торгових операцій. Тобто школа навчала майбутніх писарів, жерців та чиновників [6; 9].

Навчання в едубах було суворим і вимагало великої наполегливості. Учні вчилися писати на глиняних табличках за допомогою очеретяних паличок. Основними предметами були письмо, мова, арифметика, закони та релігія. Учителя, в ролі яких виступали шумерські жерці, мали високу повагу, а школа, найімовірніше, була доступною лише для дітей із заможних чи жрецьких родин. Водночас саме там сформувався принцип послідовного навчання – від простих до складних вправ, від переписування зразків до створення власних текстів. Це був початок системної освіти у людській цивілізації [5; 8].

Будівля шумерської едуби (рис. 1) мала вигляд невеликої глиняної споруди,

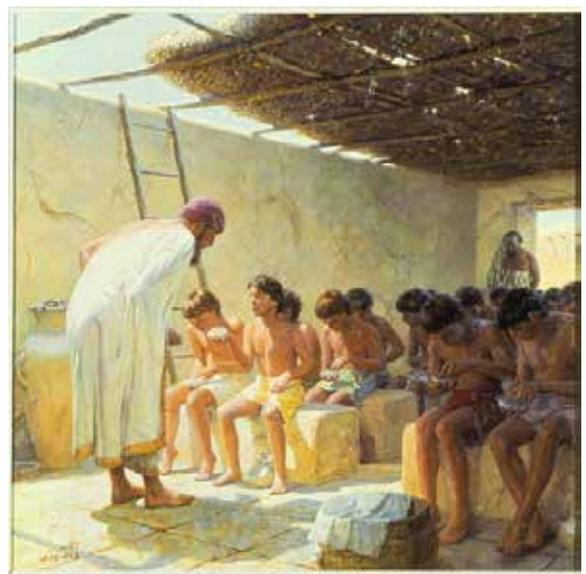

Рис. 1. Шумерська едуба [<https://www.facebook.com/groups/583113712191538/posts/1495791234257110>]

що була зведена із сирцевої цегли; з цього ж матеріалу в ті часи будували житлові будинки та храми. Оскільки Месопотамський клімат був доволі спекотним, стіни робили якомога товстішими, щоб зберегти всередині прохолоду. Також задля комфортної температури для навчання вікна робили вузькими та розташовували високо. Дах будівлі зазвичай був пласким та будувався з гілок, очерету та глини. На цьому даху можна було сидіти, через що його могли використовувати як додаткове місце для відпочинку. Дах був не дуже надійним та час від часу протікав, коли йшов дощ. Через це будівлю доволі часто реставрували [5; 8].

Тобто будівлі школи в Месопотамії намагались будувати так, щоб у них зберігалась прохолодна температура, але через це всередині було доволі темно і доводилось навчатись у напівморю [5; 8].

Всередині едуби було кілька приміщень для різних потреб. Головне приміщення було навчальним, у ньому сиділи учні на підлозі або на невеликих глиняних лавах по двоє. Парт у тогочасних школах не було, тому глиняні таблички, на яких писався текст, просто тримали на колінах. Перед учнями, біля стіни, міг стояти глиняний або дерев'яний столик, за яким сидів учитель. Його місце було вищим за місця учнів, підкреслюючи авторитет. Також це було доволі зручно, щоб одразу спостерігати за всіма учениками [5; 8].

У сусідніх кімнатах, поряд із головним залом, були розташовані комори, де зберігали сиру глину, готові таблички, тростини, якими на глині видавлювали текст та старі навчальні тексти, за якими навчали учнів. У стінах були ніші або полиці, на які учні складали свої роботи [5; 8].

Підлогу укладали з глиняної плитки або покривали шаром очерету. У приміщенні завжди стояв запах глини, яку весь час місили, сушили, писали на ній тексти. Едубу ніяк не прикрашали – це був простір лише для навчання та зосередженої праці. Незважаючи на свою простоту, будівля школи все одно мала певну урочистість, оскільки саме тут формувалася перша освічена верства людства [5; 8].

Трохи пізніше, а саме приблизно в 3000 роках до н.е., у Стародавньому Єгипті почали виникати школи при храмах та палацах царів. Їхньою метою також було підготовки майбутніх писарів і жерців, адже без грамотності неможливо було вести релігійні тексти, облік зерна, податків чи державних розпоряджень. Єгипетські діти навчалися писати ієрогліфами, а згодом – більш спрощеним

письмом, «ієратичним». Вчителі вимагали суворої дисципліни, а навчання сприймалося як велика честь, бо писар у тогочасному суспільстві мав високе становище. Навчання було доступним тільки для тих дітей, які отримують професію жерця, чиновника або писаря у спадщину від батьків, оскільки за традицією більшість професій можна було отримати тільки у спадок [5; 8; 15].

Будівля єгипетської школи (рис. 2) зазвичай була прямокутної форми, з глиняними або кам'яними стінами, а дах робили пласким. Усередині було кілька залів, де сиділи учні – молоді хлопці. Вони писали на папірусних аркушах очеретяними каламами, іноді – на глиняних черепках або дерев'яних дощечках. На підлозі розстеляли роґожі, іноді ставили низькі лави. Навчання відбувалося в напівтемних, прохолодних приміщеннях, стіни яких могли бути розписані зображеннями сцен із богами або текстами гімнів. У храмових школах поряд із навчальними залами існували невеликі архіви – бібліотеки, де зберігали сувої з медичними, математичними, астрономічними та релігійними текстами [5; 8; 15].

Згодом подібні освітні структури почали формуватися і в інших цивілізаціях. У Стародавньому Китаї школи створювалися при дворах імператорів, де навчали дітей із заможних родин. У китайських школах навчали каліграфії тушшю на папері (до появи паперу на бамбуці), математики, музики, моралі, стрільби з лука і верхової їзди [5; 18].

Китайська освіта мала сильну моральну основу: її метою було виховати людину, яка дотримується принципів гармонії, поваги до старших і державного порядку. Посада

Рис. 2. Давньоєгипетська школа
[<https://www.q-files.com/history/ancient-egypt/education-in-ancient-egypt/>]

вчителя в школі стародавнього Китаю вважалася дуже почесною. Вчитель шанувався як батько. Найбільший крок у цьому напрямі зробив Конфуцій: пріоритет він завжди надавав не знанням, а саме вихованню [5; 18].

Навчальні приміщення будували з дерева (рис. 3) часто поруч із храмами чи урядовими установами. У більш заможних поселеннях школа могла мати внутрішній двір, де учні повторювали вголос тексти, а вчитель спостерігав за ними, сидячи біля входу. Усередині було просто: дерев'яна підлога або утрамбована земля, низькі столи, каламарі, пензлі та папір або бамбукові дощечки. Освітлення надходило через вікна з рисового паперу, які пропускали м'яке розсіяне світло [5; 18].

В Індії навчання здебільшого відбувалося в гурукулах – домівках вчителів, у ролі яких виступали гуру, де учні жили разом із наставником, допомагали йому і навчалися переважно усно [5; 18].

Освіта в Індії мала особливість: вона навчала не тільки писати та рахувати, а і духовного просвітлення. Вивчалась астрономія, філософія, медицина і, звичайно, математика, як і в інших стародавніх школах. Також освіта відрізнялася залежно від каст: брахманів (жертців) навчали праведності, а кшатріїв (воїнів) – мужності [5; 18].

Будівлі гурукули зазвичай розташовувалися серед природи – у лісі, біля річки чи джерела. Це місце вибирали не випадково: тиша, чисте повітря і віддаленість від міста сприяли зосередженню. Сам комплекс складався з кількох невеликих хатин або павільйонів, зведених із бамбуку, дерева, глини, соломи чи

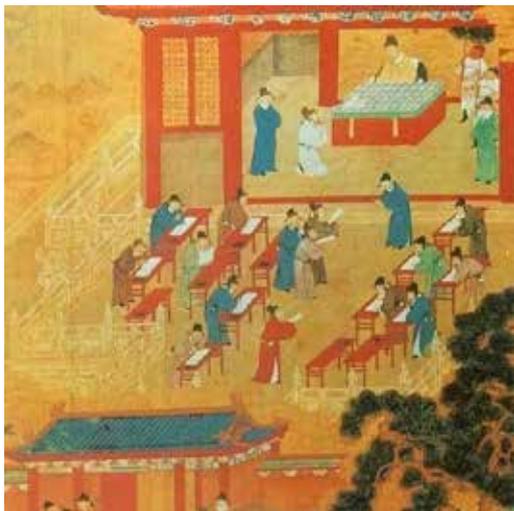

Рис. 3. Школа стародавнього Китаю [https://www.newhanfu.com/15407.html]

очерету. Дахи вкривали листям або соломою, що створювало м'яку, природну тінь [5; 18].

Головна хатина належала гуру: у ній він жив, приймав гостей і проводив частину навчання (рис. 4). Навколо розташовувалися кілька скромних житл для учнів, спільна кухня, приміщення для зберігання рису, зерна, олії й пожертв, а також відкрита або напіввідкрита зала для навчання [5; 18].

Ця зала не мала стін у сучасному розумінні – частіше це був навес із дерев'яними або бамбуковими стовпами, що підтримували дах із пальмового листя. Підлога укладалась з утрамбованої глини, іноді встелялася циновками. Вздовж периметра могли стояти глиняні лампи, а біля місця гуру – кам'яна або дерев'яна підставка для рукописів на пальмовому листі. Учні сиділи просто на підлозі, у колі, обличчям до вчителя [5; 18].

Усередині приміщення панувала природна прохолода: завдяки відкритій конструкції циркулювало повітря, а сонце проникало м'яко, крізь листя. Ніяких меблів чи прикрас не було – лише найнеобхідніше для навчання та життя. Замість полиць могли бути глиняні ніші у стінах для зберігання сувоїв, а поруч із хатинами – вівтар або невеликий кам'яний поміст для жертвоприношень богам знання [5; 18].

Як можна зрозуміти з викладеного вище, спочатку освіта не була спрямована на маси. Вона мала професійний або релігійний характер, готувала писарів, жертців, управлінців. Навчання було привілеєм небагатьох, але саме воно стало основою для розвитку культури, науки та державного управління [5].

У Середньовіччі школа стала не просто місцем навчання, а важливим осередком збереження культури, науки та віри. Саме в цей період освіта набуває більш організованої

Рис. 4. Індійські гурукули [https://stock.adobe.com/ua/images/architecture-in-the-territory-of-gurukul-vedic-school-for-boys-in-mayapur-india]

форми, але залишається привілеєм небагатьох – переважно духовенства, заможних міщан та феодалів [7; 19].

Перші середньовічні школи виникли при монастирях. Вони були створені ченцями, які прагнули зберегти знання античності та навчити нові покоління грамотності, необхідної для читання Біблії. Основними центрами освіти стали монастирі у Франції, Німеччині, Італії, Англії [7; 19].

Тут навчали майбутніх священиків, писарів, перекладачів. Учні вивчали латину, оскільки саме нею писалися церковні книги, документи та літературні твори, вивчали арифметику, спів. Поступово монастирські школи почали перетворюватися на соборні – відкриті при великих кафедральних соборах. Саме вони стали основою для перших університетів [7; 8].

У середньовіччі школи поступово розвивалися: спочатку школи були доволі обмежені через неприємне ставлення церкви до античності. Проте суспільство розвивалось, і виникала потреба в більшій кількості писемних людей, тому почали з'являтися освітні центри, які з часом поширилися по всій Європі [7; 8].

Середньовічні школи мали зовсім інший вигляд, ніж стародавні (рис. 5): вони вже нагадували навчальні заклади у сучасному сенсі, хоча все ще залишались дуже простими, а навчання здебільшого було прив'язане до релігії [14].

Приміщення школи було кам'яним, із товстими стінами, вузькими вікнами з вітражами

Рис. 5. Монастирська школа (мініатюра XIII ст.)
[<https://uahistory.co/pidruchniki/ladichenko-world-history-7-class-2024/30.php>]

чи просто отворами, іноді без скла. Високі склепінчасті стелі створювали враження урочистості, але всередині було темно і прохолодно. Освітлення – свічки або масляні лампи. Підлогу часто викладали каменем або цеглою, іноді вона залишалася утрамбованою [7; 14].

У навчальній залі стояли дерев'яні лави або довгі столи, за якими сиділи учні – здебільшого хлопці – майбутні священики, писарі чи чиновники. У передній частині приміщення стояв підвищений стіл або кафедра для вчителя (зазвичай монаха). На стінах могли висіти ікони, хрести або полиці з рукописами, бо книга у Середньовіччі була рідкістю й коштовністю. Навчальні матеріали – це пергаментні сувої або кодекси, перо, чорнило та дерев'яна дощечка для письма [7; 14].

З розвитком гуманізму й освіти при протестантських та католицьких орденах інтер'єр став більш упорядкованим. У школах почали з'являтися ряди парт, спрямованих на вчителя, який сидів за підвищеною кафедрою. Приміщення ставали просторішими, але все ще суворими: дерев'яні підлоги, побілені стіни, хрест або портрет монарха над дошкою. У цей час головне – порядок і слухняність [7].

У XV столітті, коли з'явилося друкарство, підручники стали більш масовими, а школи вперше в історії почали масово навчати простих людей грамотності. Винахід книгодрукування пов'язують із Йоганном Гутенбергом, німецьким майстром із міста Майнц, який у середині XV століття (близько 1440–1450 рр.) створив друкарський верстат із рухомими металевими літерами. Цей винахід став одним із найважливіших у світовій історії, адже започаткував еру масового поширення знань [13; 14].

Реформація й Контрреформація змінили цільову спрямованість освіти: протестантизм вимагав вміння читати Біблію рідною мовою, що підштовхнуло до ширшого рівня грамотності, тоді як Товариство Ісуса створило мережу шкіл із суворою програмою й уніфікованими методиками. Поступове втягування освіти у сферу державного контролю стало ключовим поворотним моментом – від початку модерної доби уряди почали формувати системи шкіл із нормативами, програмами і підготовкою вчителів [8; 14; 20].

Промислова революція і модернізація XIX століття зробили освіту масовим інструментом: потрібні були працівники з базовою грамотністю й навичками, тому держави вводили обов'язкове початкове навчання, стандартизували класи й розклад, створювали нормальні школи для підготовки вчителів [5; 8].

Коли освіта стала обов'язковою в більшості європейських країн, школи почали будувати як

окремі спеціалізовані споруди. З'явилися великі вікна, щоб забезпечити природне світло, вентиляція, дошка з крейдою, однакові парти з чорнильницями. Стиль був утилітарний: все симетрично, ряди, чистота, мінімум прикрас. Вчительський стіл стояв попереду, іноді – на невеликому помості. Класна кімната на 30–40 учнів стала типовим стандартом [2; 20].

У XX столітті відбулася ще одна якісна зміна – зосередження на дитині як на суб'єкті навчання. Педагогіки Монтесорі, Фрйбеля, Дьюї та інших відходили від чисто репродуктивних методів і пропонували активні, дослідницькі, практично орієнтовані форми навчання. Водночас шкільна система стала більш інклюзивною: розширили доступ жінок, національних меншин, з'явилися спеціальні програми для дітей з особливими потребами [8; 17].

Педагогічні реформи також почали змінювати саму суть інтер'єру. Замість однакових лав з'явилися менші столи, що можна було рухати, килимки для занять на підлозі, навчальні матеріали, полицьки, кімнатні рослини. Інтер'єр школи вперше став орієнтованим на дитину, а не лише на контроль і дисципліну. У класах з'явилися яскраві кольори, плакати, карти, стелажи з книжками, а в будівлях – лабораторії, їдальні, спортивні та актові зали. Меблі стали більш ергономічними, часто модульними, із металу й дерева. Вікна збільшилися, щоб забезпечити більше денного світла, а школи перетворилися на місця життя, а не лише навчання (рис. 6) [2; 7; 17].

Сьогоднішні школи – це результат усіх цих перетворень: світські, державні або приватні інституції з формалізованими програмами, професійною підготовкою вчителів, механізмами оцінювання і політиками інклюзії. До цього додалися університети як масові вищі навчальні заклади і наукові центри, технологічна інтеграція (цифрові підручники, дистанційне навчання) і зростаючий акцент

Рис. 6. Американська школа поч. XX ст. Фото. [https://kapekh.org/files/report_file/343-en.pdf]

на компетенціях – критичному мисленні, творчості, співпраці (рис. 7; 8) [7; 17].

Найперші школи на українських землях з'явилися ще в епоху Київської Русі, і саме цей період вважається початком організованої освіти в Україні. Першою офіційно відомою школою була школа при Десятинній церкві в Києві, заснована у 988 році князем Володимиром Великим після запровадження християнства. Цю подію вважають початком шкільної освіти на українських землях [9; 10].

Основною метою школи була підготовка освіченого духовенства та державних писарів. У ній навчали дітей із родин бояр, дружинників і заможних городян. Учні вчили читати, писати, рахувати, переписувати книги, а також знайомили з основами богослов'я та моральних наук. Викладання велось церковнослов'янською мовою, а головним навчальним матеріалом були рукописні книги, що зберігалися при церквах і монастирях (рис. 9) [9; 10].

Згодом подібні школи почали відкриватися при інших великих монастирях і соборах,

Рис. 7. Сучасна американська школа. Фото. [https://rubyandbettysattic.com/what-are-the-best-performing-arts-schools-in-the-us]

Рис. 8. Сучасна американська школа. Фото. [https://americancouncils.org.ua/programs/high-school-in-america]

Рис. 9. Навчання в Київській русі [<https://spadok.org.ua/kyivvska-rus/osvita-v-kyivskiy-rusi>]

зокрема при Софійському соборі в Києві та при монастирях Чернігова, Переяслава, Володимира-Волинського [9; 10].

Приміщенням для навчання найчастіше служила кліть або окрема кімната при храмі, збудована з дерева чи каменю (рис. 10). Стіни були товсті, вікна – вузькі, щоб утримувати тепло. Усередині – напівтемрява, запах свічок і пергаменту. Учні сиділи на лавках або прямо на підлозі, перед ними лежали дерев'яні таблички, воцані дощечки або пергаментні сувої. У центрі стояв вчитель – дяк або монах, за невеликим столом, на якому лежали книги та чорнильниця. Атмосфера була тиха, зосереджена, духовна [9].

Особливо відомою була Ярославова школа при Софії Київській, де навчали грамоти, співу, філософії, перекладу з грецької мови. Саме Ярослав Мудрий заснував при Софійському соборі велику бібліотеку – одну з перших у Європі – і зібрав перекладачів для роботи з античними текстами [9].

Після винайдення друкарського верстата українська освіта почала швидко розвиватися. У XVI–XVII століттях на українських

землях з'явилися друкарні (Острог, Львів, Київ), які забезпечили школи підручниками. Саме тоді виникли братські школи, наприклад Львівська (1586) та Київська (1615), де навчали грамоти, мов, логіки, філософії, риторики. У XVII столітті відкрилася Києво-Могилянська академія – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, який став центром освіти й науки [9; 14].

У XVIII–XIX століттях під владою Російської імперії українська школа зазнавала русифікації, але водночас розвивалася мережа народних шкіл і гімназій. Наприкінці XIX ст. з'явилися вчительські семінарії й перші жіночі школи [1; 11].

Після входження українських земель до Російської імперії шкільні інтер'єри уніфікувалися (рис. 11). Приміщення будували за типізованими проєктами: прямокутна класна кімната, ряди однакових дерев'яних парт, дошка – спереду, ікона та портрет царя – над нею. Стіни побілені, підлога дерев'яна, вікна великі, щоб давати світло, але опалення часто було пічне. Класи суворі, симетричні, з мінімумом деталей. Учні сиділи по двоє за лавками, учитель – за високим столом. У повітрі – запах крейди, фарби, дерева й чорнила [1; 11].

За часів Української Народної Республіки та згодом у радянський період освіта стала загальною та обов'язковою. Створювалися школи, технікуми, університети, розширювалася мережа дитячих садків [1; 11].

Радянський період сформував образ школи, знайомий багатьом поколінням. Класна кімната – світла, прямокутна, з високими стелями, рядами дерев'яних або металевих парт, великою зеленою дошкою, вчительським столом попереду. На стінах – радянські портрети, карти, навчальні таблиці, гасла про працю та дисципліну. Підлога – лінолеум або пофарбовані дошки, стіни – у два

Рис. 10. Школа Львівського ставропігійного братства [<https://www.academia.edu/34370791>]

Рис. 11. Урок латинської мови в Кам'янець-подільській гімназії. Фото поч. XX ст. [https://ye.ua/istoriya/62399_Fakt_v_istoriyi_yak_u_Kam_yanci_Podilskomu_zapracuyvala_cholovicha_gimnaziya.html]

кольори: нижня частина темніша (зазвичай коричнева чи зелена), верхня – біла. У кабінетах фізики, хімії, біології – стенди, прилади, скляні шафи. Атмосфера функціональна, але суха, з відчуттям формальності й одноманітності (рис. 12) [1; 11].

Після відновлення незалежності у 1991 році українська освіта реформується в напрямі європейських стандартів, з акцентом на українську мову навчання, інклюзію, цифровізацію та компетентнісний підхід [1; 11].

Після здобуття незалежності інтер'єри українських шкіл почали змінюватися, але поступово. Зі стін зникла радянська символіка, з'явилися карти України, герб і прапор, портрети письменників, куточки народознавства. Дерев'яні парти часто залишалися ті самі, але школи стали фарбувати у світліші тони. Вчителі почали облаштовувати класи більш індивідуально: з квітами, стендами, куточками творчості, шкільними виставками (рис. 13) [3; 4].

У сучасній Україні розвивається тенденція до інклюзивності в дизайні інтер'єру шкіл у межах реформи «Нова українська школа». Нові або реконструйовані заклади отримують відкриті, барвисті, мобільні інтер'єри, що поєднують навчальні, відпочинкові та ігрові функції. Важливим аспектом стає забезпечення безбар'єрності: пандуси, ліфти, широкі дверні проізи, контрастне кольорове зонування, спеціальні робочі місця та ресурсні кімнати [8].

Після початку повномасштабної війни в 2022 році інтер'єр шкіл набув певних змін. Нині школа обов'язково має бути обладнана укриттям для дітей та вчителів. Зазвичай укриття в українських школах має кілька входів та виходів, заспокійливий дизайн, щоб діти менше стресували, та місця для відпочинку (рис. 14) [8].

Рис. 12. Українська школа середини ХХ ст. Фото [https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/pershii-navchalnii-rik-u-radianskii-shkoli-galina-pagutiak]

Рис. 13. Сучасний дизайн української школи. Проект студії Bosisstudio [https://borisstudio.com/dizajn-interera-shkol-uchebnykh-klassov]

Рис. 14. Шкільне укриття в Гатному [https://nus.org.ua/2023/05/08/suchasne-ukryttya-v-gatnomu-na-kyivshhyni-chym-obladnaly-j-skilky-tse-koshtuye]

Нині в місті Харків розробляється проект «Підземна школа» (рис. 15), який буде включати в себе 20 кабінетів, їдальню та конференц-зал. Діти зможуть навчатися навіть під час тривоги, оскільки ця проблема для Харкова стоїть особливо гостро. Спортзал відсутній, оскільки протирадіаційне укриття його не передбачає. У Запоріжжі менше ніж за рік відкрито вже вісім підземних шкіл [16].

Рис. 15. Проект "Підземна школа" м. Харків [https://nus.org.ua/2023/05/08/suchasne-ukryttya-v-gatnomu-na-kyivshhyni-chym-obladnaly-j-skilky-tse-koshtuye]

Рис. 16. Проект "Підземна школа" м. Харків [<https://infocity.kharkiv.ua/obshchestvo/koly-pochnetsia-navchannia-u-pidzemnij-shkoli-kharkova>]

Сьогодні українська школа – це поєднання історичних традицій і сучасних технологій, де головна мета – виховання вільної, освіченої та творчої особистості.

ВИСНОВКИ

Історія шкіл – це водночас історія розвитку інтер'єрів навчальних приміщень. У шумерських едубах учні сиділи на підлозі або низьких лавках із глиняними табличками, а товсті глиняні стіни і вузькі вікна створювали прохолоду й напівтемряву. У Єгипті та Китаї школи мали прямокутні зали, плоскі дахи, дерев'яні чи глиняні підлоги, низькі лави, а в Індії ґурукули були серед природи – відкриті навіси, підлога з глини або циновок, місце для рукописів і підвищення для вчителя.

Середньовічні європейські школи відзначалися кам'яними стінами, склепінчастими стелями, дерев'яними лавами і підвищенням для вчителя; освітлення – свічки або масляні лампи. В Україні від клітей при церквах до братських шкіл і академій інтер'єри ставали просторішими, з дошками, полицями для книг і великими вікнами.

У XIX–XX століттях класи уніфікувалися: прямокутні кімнати, ряди парт, дошка, учительський стіл; з'явилися лабораторії, спортивні зали, полиці, яскраві кольори та рухомі меблі. Сьогодні українські школи – світлі, функціональні, з комфортними меблями, зонами для проєктів і творчості, що сприяють поєднанню історичних традицій та сучасних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] 30 років Незалежності, понад тисячу років освіченості: історія української освіти. *Освіторія медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/30-rokiv-nezalezhnosti-ponad-tysyacha-rokiv-osvichenosti-istoriya-ukrayinskoji-osvity> (дата звернення: 11.10.2025).
- [2] Бардадим О.В. Історія використання освітніх технічних засобів навчання. *Теоретичні та практичні дослідження молодих науковців* : XIV Міжнар. наук.-

практ. конф. магістрантів та аспірантів, м. Дніпро, 01–04 грудня 2020 р. С. 428–429.

[3] Гнатюк Л.Р., Кучеренко Ю.Є. Особливості формотворення середовища навчальних закладів. *Теорія та практика дизайну*. 2013. Вип. 3. С. 23–30.

[4] Гнатюк Л.Р., Шепелюк Х.С. Вплив дизайну інтер'єру закладів освіти на стан здоров'я учнів. *Теорія та практика дизайну*. 2020. Вип. 20. С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.18372/2415-8151.20.15049>.

[5] Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.

[6] Козаченко Ю.А. Інтер'єр в стилі Нової української школи. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/interer-v-stili-novoi-ukrainskoi-skoli-292537.html> (дата звернення: 11.10.2025).

[7] Косенко Д.Ю. Дизайн інтер'єру закладів середньої освіти: історичний розвиток і сучасні тенденції : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.07; КНУД. Київ, 2021. 316 с.

[8] Левицький В. Історія виховання і навчання. Львів, 1925. 192 с.

[9] Освіта в Київській Русі. *Spadok*. URL: <https://spadok.org.ua/kyivska-rus/osvita-v-kyivskiy-rusi> (дата звернення: 11.10.2025).

[10] Передерій І.Г., Тевікова О.В., Нарядько А.В. Історія української культури : підручник / за ред. І. Г. Передерія. Полтава : ПНТУ Ю. Кондратюка, 2015. 432 с.

[11] Перші українські школи у світі. *Світовий конгрес України*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/pershi-ukrainski-shkoli-u-sviti> (дата звернення: 11.10.2025).

[12] Пометун О.І., Малієнко Ю.Б., Дудар О.В. ГДЗ Всесвітня історія. 7 клас. До підручника «Всесвітня історія: 7 клас». Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024.

[13] Попов П. Друкарство: його початок і поширення в Європі (XV–XVI в.) ; Укр. наук. ін-т книгознавства. [Б. м.] : Держвидав України, 1925.

[14] Свердлик Т. Книгодрукування як одне з найважливіших досягнень людства. *Справжні історії*. URL: <https://spravjniistoriyi.com.ua/2023/01/30/istorija-knyhodrukuvanja> (дата звернення: 11.10.2025).

[15] Хто придумав школу? *Почемучки*. URL: <https://pochemuchki.com.ua/hto-prydumav-shkolu> (дата звернення: 11.10.2025).

[16] Юрченко О. 17 класів і 1600 учнів під землею: якою буде перша підземна школа в Харкові? *Освіторія медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/17-klasiv-i-1600-uchniv-pid-zemleyu-yakoyu-bude-persha-pidzemna-shkola-v-harkovi> (дата звернення: 11.10.2025).

[17] Baker L. A History of School Design and Its Indoor Environmental Standards, 1900 to Today. *National Center on School Infrastructure*. URL: <https://school-infrastructure.org/resources/a-history-of-school-design-and-its-indoor-environmental-standards-1900-to-today-rg5> (дата звернення: 11.10.2025).

[18] Characteristics of Ancient China Education. *Newhanfu*. URL: <https://www.newhanfu.com/15407.html> (дата звернення: 11.10.2025).

[19] Kosenko D. The interior design of secondary education institutions: historical development and

modern trends. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/358554021_The_interior_design_of_secondary_education_institutions_historical_development_and_modern_trends (дата звернення: 11.10.2025).

[20] Shella P. The Evolution of School Design. *Catapult school*. URL: <https://www.catapult-schools.ca/ideas/the-evolution-of-school-design> (дата звернення: 11.10.2025).

REFERENCES

[1] 30 rokov Nezalezhnosti, ponad tysiachu rokov osvichenosti: istoriia ukrainskoi osvity [30 years of Independence, over a thousand years of education: the history of Ukrainian education]. *Osvitoria Media*. URL: <https://osvitoria.media/experience/30-rokiv-nezalezhnosti-ponad-tysyacha-rokiv-osvichenosti-istoriya-ukrayinskoyi-osvity> (accessed: October 11, 2025). [in Ukrainian].

[2] Bardadym, O.V. (2020). *Istoriia vykorystannia osvitnikh tekhnichnykh zasobiv navchannia. Teoretychni ta praktychni doslidzhennia molodykh naukovtsiv: XIV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. mahistrantiv ta aspirantiv (01-04 hrudnia 2020 roku)* [History of the use of educational technical teaching aids. Theoretical and practical research of young scientists: XIV International Scientific-Practical Conference of Master's Students and Postgraduates (December 1-4, 2020)]. Dnipro, Ukraine, 428-429 [in Ukrainian].

[3] Gnatiuk, L.R., & Kucherenko, Yu.Ye. (2013). *Osoblyvosti formotvorennia seredovyshcha navchalnykh zakladiv* [Features of shaping the environment of educational institutions]. *Teoriia ta praktyka dyzainu – Theory and Practice of Design*, 3, 23-30 [in Ukrainian].

[4] Gnatiuk, L.R., & Shepeliuk, Kh.S. (2020). *Vplyv dyzainu interieru zakladiv osvity na stan zdorovia uchniv* [The influence of interior design of educational institutions on students' health]. *Teoriia ta praktyka dyzainu – Theory and Practice of Design*, 20, 43-49. DOI: <https://doi.org/10.18372/2415-8151.20.15049> [in Ukrainian].

[5] Zaichenko, I.V. (2010). *Istoriia pedahohiky. Knyha I. Istoriia zarubizhnoi pedahohiky: navchalnyi posibnyk* [History of Pedagogy. Book I. History of Foreign Pedagogy: Textbook]. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo", 624 p. [in Ukrainian].

[6] Kozachenko, Yu.A., *Interior v styli Novoi ukrainskoi shkoly* [Interior in the Style of the New Ukrainian School]. *Vseosvita*. Retrieved from: <https://vseosvita.ua/library/interer-v-styli-novoi-ukrainskoi-skoli-292537.html> (accessed: October 11, 2025) [in Ukrainian].

[7] Kosenko, D.Yu. (2021). *Dyzain interieru zakladiv serednoi osvity: istorychnyi rozvytok i suchasni tendentsii: dys. ... kand. mystetstvoznavstva: 17.00.07* [Interior design of secondary education institutions: historical development and modern trends: PhD thesis in Art Studies: 17.00.07]. Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine. 316 p. [in Ukrainian].

[8] Levytskyi, V. (1925). *Istoriia vykhovannia i navchannia* [History of Education and Teaching]. Lviv, Ukraine. 192 p. [in Ukrainian]

[9] *Osvita v Kyivskii Rusi* [Education in Kyivan Rus]. *Spadok*. Retrieved from: <https://spadok.org.ua/>

kyivska-rus/osvita-v-kyivskiy-rusi (accessed: October 11, 2025). [in Ukrainian]

[10] Perederii, I.H., Tievikova, O.V., & Naradko, A.V. (2015). *Istoriia ukrainskoi kultury: pidruchnyk* [History of Ukrainian Culture: Textbook] / edited by I. H. Perederii. Poltava: Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk, 432 p. [in Ukrainian].

[11] *Pershi ukrainski shkoly u sviti* [The First Ukrainian Schools in the World]. Ukrainian World Congress. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/pershi-ukraïnski-shkoli-u-sviti> (accessed: October 11, 2025). [in Ukrainian]

[12] Pomettun, O.I., Maliienko, Yu.B., & Dudar, O.V. (2024). *HDZ Vsesvitnia istoriia. 7 klas. Do pidruchnyka «Vsesvitnia istoriia: 7 klas»* [Workbook on World History. Grade 7. To the textbook "World History: Grade 7"]. Kyiv: Osvita Publishing House. [in Ukrainian].

[13] Popov, P. (1925). *Drukarstvo: yoho pochatok i poshyrennia v Yevropi (XV-XVI vv.)* [Printing: its origin and spread in Europe (15th-16th centuries)]; Ukrainian Scientific Institute of Bibliology [n.p.]: Derzhvydav Ukrainy [in Ukrainian].

[14] Sverdlik, T. (n.d). *Knyhodrukuvannia yak odne z naivazhlyvishykh dosiahnen liudstva* [Book printing as one of humanity's greatest achievements]. *Spravzhni Istorii*. Retrieved from: <https://spravjniistoriyi.com.ua/2023/01/30/istorija-knyhodrukuvannya> (accessed: October 11, 2025) [in Ukrainian].

[15] *Khto pry dumav shkolu?* [Who invented school?]. *Pochemuchky*. Retrieved from: <https://pochemuchki.com.ua/hto-pry-dumav-shkolu> (accessed: October 11, 2025). [in Ukrainian].

[16] Yurchenko O. (n.d). *17 klasiv i 1600 uchniv pid zemleiu: iakoiu bude persha pidzemna shkola v Kharkovi?* [17 classes and 1600 students underground: what will the first underground school in Kharkiv be like?]. *Osvitoria Media*. Retrieved from: <https://osvitoria.media/experience/17-klasiv-i-1600-uchniv-pid-zemleiu-yakoyu-bude-persha-pidzemna-shkola-v-harkovi> (accessed: October 11, 2025) [in Ukrainian].

[17] Baker, L. (n.d). *A History of School Design and Its Indoor Environmental Standards, 1900 to Today*. National Center on School Infrastructure. Retrieved from: <https://school-infrastructure.org/resources/a-history-of-school-design-and-its-indoor-environmental-standards-1900-to-today-rg5> (accessed: October 11, 2025) [in English].

[18] *Characteristics of Ancient China Education*. Newhanfu. Retrieved from: <https://www.newhanfu.com/15407.html> (accessed: October 11, 2025) [in English].

[19] *The Interior Design of Secondary Education Institutions: Historical Development and Modern Trends*. *ResearchGate*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/358554021_The_interior_design_of_secondary_education_institutions_historical_development_and_modern_trends (accessed: October 11, 2025) [in English].

[20] Shella, P. (n.d). *The Evolution of School Design*. *Catapult Schools*. Retrieved from: <https://www.catapult-schools.ca/ideas/the-evolution-of-school-design> (accessed: October 11, 2025) [in English].

ABSTRACT

Gnatiuk. L., Razumna K. Features of the formation of interiors of educational institutions

The article considers current issues of the development of the interiors of educational institutions from their inception to the most modern. The features of the architectural and spatial design of schools of different eras are analyzed. Changes under the influence of social, cultural, climatic and pedagogical factors are studied – starting from ancient edubas to modern schools.

It is noted that the change in the organization of space reflects not only the development of architecture and construction, but also the evolution of learning, increasing the accessibility of learning, changing views on the child, education and the role of school in society.

The study emphasizes the importance of studying the history of the interior of school premises as a basis for the formation of new approaches to the design of the educational environment. Understanding historical evolution allows you to create spaces that not only meet modern requirements, but also contribute to the development of personality, the formation of values and cultural continuity.

The evolution of Ukrainian school buildings and the learning process is separately considered – starting from Kyivan Rus and ending with modern schools. It is emphasized that changes in the interior of Ukrainian schools reflect the evolution of social values. The study of these stages is of practical importance for modern architects and designers of the educational environment, as it allows taking into account historical experience, cultural heritage and modern pedagogical needs when designing schools of the future.

Purpose. To analyze the evolution of the educational process and the design of school premises from the most ancient to the most modern. To study Ukrainian and foreign experience. To show how functional and aesthetic approaches to the organization of the educational environment have changed.

Methodology. Analytical and empirical methods were applied.

Results. It was established how the school and the learning process have changed from 3500 BC to the present. Based on the latest scientific publications on the history of pedagogy and the interiors of educational institutions, the evolution of teaching methods has been revealed.

Scientific novelty. It consists in a comprehensive analysis of the development of Ukrainian school interiors in the context of historical, cultural and social changes. An attempt has been made to consider the evolution of school space not only as an architectural phenomenon, but as a reflection of the pedagogical and social ideals of each era.

Practical relevance. The results of the study can be used when designing the interior design of educational institutions.

Keywords: school, interior design, space, learning, education, evolution, development.

AUTHOR'S NOTE:

Gnatiuk Liliia, Candidate of Architecture, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Computer Design and Graphics Technologies, State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine, e-mail: liliia.hnatiuk@npp.nau.edu.ua, orcid: 0000-0001-5853-9429.

Razumna Katerina, Higher education student, Department of Computer Technologies of Design and Graphics, "State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine, e-mail: 8073273@stud.kai.edu.ua, orcid: 0009-0003-7066-3037.

Стаття подана до редакції: 27.10.2025.

Стаття прийнята до опублікування: 10.11.2025.

Стаття опублікована: 20.11.2025.